

FILOZOFIE 2

A) Úvod do předmětu a základní informace

- doc. PhDr. Oldřich Ševčík CSc. (A829b, 224 354 839, 604 564 628, sevcik@fa.cvut.cz, sevcioled@fa.cvut.cz)
 - ukončeno **klasifikovaným zápočtem: referát z kapitoly vybrané knihy + otázka z výkladu**
-

B) RENESANCE

Základní myšlenky a principy:

- v dějinách už bylo mnoho renesancí: Karolínská (též Karlovská) renesance (za Karla Velikého, 8. století), Otonská renesance (na dvoře německých císařů, 10. století), Velká renesance-Století hospodářského vzestupu (12. století), **Renesance** (z Florencie, ranná: pol. 14. st. – pol. 15. st., pouze ve Florencii, vrcholná: pol. 15. st. – pol. 16. st., rozšíření po Itálii a sousedních státech, pozdní: pol. 16. st. – pol. 17. st., rozšíření do zaalpských zemí), Novoklasicismus (přelom 18. a 19. století)
- **sebevědomá epocha**
- doba, ve které je zřejmý jak **pesimismus** (nejistota, oslabení moci vládců i církve, reformace a rozpolcení církve, drancování Říma jednotkami Karla V.) tak **optimismus** (nové bohatství, stabilita, soutěživost, kvete kultura)
- **rozsah renesančního stavitelství** (založeném na bohatství především italských městských států) **nemá od antiky obdoby**
- naprostá **přeorientace v hodnotách**, odklon od gotického jako od barbarského (Gótského)
- **návrat k antice**: zdůraznění role jedinice, **nové zacházení s dědictvím antiky** (znásilnění ve prospěch prosazení nových myšlenek a principů), zánik Říma je interpretován jako barbarství
- nástup ideálu aktivního života a odklon od tradiční (středověké) meditace
- renesance je **vrchol civilizace** (jednostranný, ale poučný pohled literáta 19. století Burgharta – objevil význam renesance pro další generace)
- **pohled na politiku jako na manipulaci s lidmi**: panovník už není „z boží milosti“, ale je to „nejlepší“ manipulátor, princip moci a boje o moc
- **individualizace**: otázka autorství, individuální přínos, sebevědomí, **role portrétu** (žánr, jenž byl od dob helénismu zapomenut), sochař jako nový umělec, umělci již nejsou jen anonymními tvůrci
- **rozmach výstavby** nejen církevních staveb (církev staví na dluh) ale také z řad „laiků“
- je renesance opravdu oslabením církve, tak jak je často interpretována?: **perspektiva** vzniká na popud církevní snaha o modernizaci ikonografie, snaha církve o **oživení a reformace (Tridentský koncil** – reformy zevnitř církve, koncil byl ustaven právě ke sjednocení církve – nepodařilo se, „Neměnit církev, měnit mravy“ – význam a důraz na tradice církve, vymezil katolickou církev vůči protestantům, Tridentský koncil v architektuře je ztělesněn stavbou **Escorialu** – „citadela církve“, přísná orientace, strohá, přísná, asketická, uprostřed renesanční kostel (=renesance přijata do církve jako reformní krok)
- **astronomie**: nejpolitictější téma, **Koperník** (hypotéza heliocentrismu), **Tycho de Brahe** (přesná měření nebeských těles a jejich pohybů), **J. Kepler** (na základě Tycho de Braheho pozorování vypočetl přesné trajektorie nebeských těles), **J. Bruno** (disident, zběhlý dominikánský mnich, konfliktní, přesvědčený heliocentrista – geniální hypotéza bez důkazů!, procestoval významné evropské univerzity a města (včetně Prahy a návštěvy Rudolfa II.), po začátku pronásledování za své názory odchází do Benátek, nakonec je vydán do Říma, souzen (chtěli po Brunovi aby uznal heliocentrismus jen jako hypotézu – odmítl, byl upálen)

Osobnosti filozofie renesance:

Galileo Galilei

- působil až na konci renesance
- **moderní vědec**
- dobrodružná a odvážná osobnost
- významně **zdokonalil dalekohled** (možnost změny ohniskové vzdálenosti)
- dobrý manažer a obchodník
- **popsal Měsíc, objevil Jupiterovi měsíce, popsal sluneční skvrny**
- popularizátor a polemik
- měl své **stoupence mezi Jeziuty** (ty však požadovali stabilitu církve)
- nastolil ve svých vědeckých výzkumech změnu tradiční morálky a **vytěsnil Boha** (nepotřebuje ho)

- založil **moderní vědu** založenou na matematice (společně s **Descartem**)

Niccolo Machiavelli

- konec renesance (přelom 15. a 16. století)
- renesanční politik, **diplomat ve službách Medicejských**
- **sociálně politický myslitel**
- **smysl pro realitu v politice, politika jako manipulace s lidmi, jednání bez iluzí**
- politika jako mechanismus moci
- odkrytí aktuálních politických a mocenských praktik („Lidé, vy jste vlci!“)
- politika je o moci a ne o morálce: vladař je dobrý a zlý podle potřeby
- **žil v rozdělené Itálii**, která „s děsem“ sledoval **mocenské boje** mezi Španělskem (Karlem IV.) a Francií (Františkem I.)
- sjednocení Itálie: umožněno člověku při návratu k morálce (dobro pro všechny)
- **cíl neovlivňuje prostředky a způsoby k jeho dosažení**
- mluví o tzv. **dočasně morálce**: odložení morálky podle cílu zkoumání (podobně jako **Descartes ve vědě** – zakladatel moderní vědy, výzkum, metodologie, morálka vědce, manipulace s objekty přírody)
- **demystifikoval a desakralizoval politiku** (i vědu)
- obsah dějin: z dějin odstraňuje biblické základy, dějiny nevedou ke spáse, opakování v dějinách, principy chybějícího cíle či vyššího cíle
- **machiavelismus**: odstranění morálky z učení samotného Machiavelliho
- nastavil zrcadlo soudobým lidem nebo vytvořil novou morálku?
- **politika jako technika moci**: vláda lidí nad lidmi, **objektivizace člověka v politice** (= člověk se stává reálným)
- zakladatel moderní politologie
- sám se nazval **Kolumbem nového morálního kontinentu**: realismus, zobecnění na základě extrému, **konsensus** (=dohoda), provizorium na základě rozumu, **nutno lidi brát takové jací jsou** (dobro i zlo – jistější, nebezpečnější, přirozenější (jednání člověka ve svůj prospěch), z podstaty **člověk není morální**)
- **opuštění tradiční křesťanské morálky**
- **řeší lokální problém, který je však promyšlený tak, že je jím definován problém celoevropský** (světový) – podobnou paralelu můžeme najít u nás v osobě **Petra Chelčického** (reformace církve, odmítnutí trestu smrti, ...)
- pro svoje učení nepotřebuje Boha, ale je křesťan
- **stát pod hlediskem výkonu**: objektivní zájem všech, neutralita státu, víra je privátní věc člověka, problém vztahu státu a jedince (povinnost poslouchat stát, ...)

C) OSVÍCENSTVÍ

Základní myšlenky a principy:

- nesmírně důležitý pro další evropský (ale i celosvětový) vývoj společnosti
- jedná se o fenomén konce 18. století a začátku 19. století
- úvodní motto (poutač): „**Projekt moderní doby.**“
- vyústilo v modernu, která hýbala evropskou společností v podstatě až do 90. let minulého století
- zásadní a dramatické změny v Evropě
- vzniká a projevuje se jako **protiklad k tradiční stavovské společnosti** (pomalý vývoj, tradice, šlechta, poddaní, ...)
- jedná se o **vznik nové moderní společnosti** (princip občanské rovnosti, projekt, představa)
- **rozum** se stává jakýmsi kultem (věk světla)
- představa, že lze všechno zásadně změnit (přecenění této ideje)
- **věk dospělosti lidstva**
- snaha změnit společnost a ovládat přírodu
- **změna demografického režimu**: rodí se méně dětí, více dětí se dožívá dospělého věku, prodlužuje se doba dožití, mor jako metla lidstva (v krátkém údobí vymřela 1/3 lidí v evropském prostředí) je vystřídán mnohem „slabší“ cholerou => tento celkový demografický stav přináší novou otázku v podobě **soužití generací**
- **mladá generace** se stává novým hybatelem dějin (ideje revoluce, energie do života, očekávání změn a jejich dopadů => tato generace mladých umožnila Napoleonovi sestavit armádu a bez nich by nebylo Napoleonských válek)

- **osvícenský absolutismus:** nesmí být vnímán jako negativní, snaha panovníka řídit stát za pomoci lidí „na svém místě“ (umějí řídit stát), => hospodářský vzestup, => integrace, => moderní komunikace (již existují celoevropské noviny)
- **změna slovníku** a četnosti některých slov: **rozum** (nezakládá etiku, nerozlišuje mezi dobrem a zlem), důvěra v rozum, **pokrok** (všechno někam směřuje – k něčemu lepšímu, silná dějinná otázka, evropocentrická otázka => kolonizace, ukončen počátkem 70. let 20. století – 60. léta=poslední desetiletí optimismu moderny), **štěstí** (v materiálním a neduchovním smyslu slova, štěstí teď a tady, štěstí jako právo individua, dřívější poddaní chtějí to co má šlechta)
- obrovský **důraz je kladen na vzdělání:** **scholarizace** (zavedení povinné školní docházky za Marie Terezie, zavedení povinné filozofie na školách za Napoleona), **kultivace** společnosti vzděláním (naivní představa, že po osvícenství resp. moderně už nebude „barbarství“), **škola je v rukách státu** (!), nástup **laického světského intelektuála** (např. Voltaire jako „kníže rozumu“)
- **emancipace žen:** v aristokratických salonech začíná mezi vzdělanými šlechtičkami, za revoluce je žena **agresivní** (chce držet krok s muži), **zúčastněná** (účastní se bojů), **obávaná** (např. inspektorky), **autoritativní**, ...
- osvícenství **ve vztahu s náboženstvím:** útočí na náboženství jako instituci, **zabírání církevních majetkových držav** (pozemky apod.), maximální **snaha o podřízení** církve státu (nástroj na ovládnutí velkých mas lidí, např. josefínské metody – rušení klášterů, jejichž členové nepracovali nebo nepodporovali vzdělání, ...), **víra vs. pověra** (spojení víry jako nezbytného prvku s vědou, odstranění pověr z víry, většina individualit doby byly věřící – ateistů bylo jen velmi málo)
- osvícenství začalo jako „věc“ aristokratů a po rozšíření mezi masu lidí se obrátila proti původním nositelům
- význam **Velké francouzské encyklopedie** jako nástroje změny (všichni si ji přečtou, což způsobí, že společnost bude někde úplně jinde – bude „lepší“)
- snaha o **změnu institucí** „přes noc“ **na základě pouhé teorie** vzešlé od několika filozofů jako kritika tradiční společnosti (zavádění teorie do praxe, základní pocit provizoria – zbourání tradiční stability, diktát abstraktních ideálů, jejichž radikalizace nakonec společnost negovala)
- **nová „božstva“: nový kalendář** (30dní v měsíci, 10 dní v týdnu, konec roku pro svátky – práce, rozumu, ...), nové svátky, **nové obřady** (sázení stromů svobody, přísahání na vlajku, přísahání na ideje revoluce) => **spontánní obnova sakrality:** Panteon, Francie v čele dějin, Francie v čele Evropy
- **tiskoviny** jako informační kanál (stály se na ně fronty)
- **byrokratizace společnosti** (normy, pravidla, ...)
- **reforma trestního práva a soudnictví:** rušení stavovských rozdílů a privilegií šlechty, modernizace soudnictví, **humanizace** (rušení mrzačících trestů, rušení „divadla hrůzy“ – čtvrcení, disciplinárních trestů, trestů na mrtvých tělech) => **vnitřní disciplinace**=neuvědomování si nesvobody a nesvéprávnosti (např. na školách, nemocnicích, továrnách apod.)
- **myšlenka věčného míru**, která paradoxně vedla k Napoleonským válkám a vyvrcholila dvěma světovými válkami
- nekončící **boj uvnitř společnosti** (soudy, ...)
- **moderna jako výsledek** osvícenství (jednání v mezích norem, pedagogizace společnosti, ...) vede k pravidelnosti, elementarizaci, ...
- za konec moderny jsou považována 70. léta 20. století, ale opravdový **zlom nastává až nástupem informační společnosti** (dnešek, konzum, postmoderna, pozdní věk)
- stát financuje vědu a výzkum
- osvícenství je **projekt společnosti**
- vytváří **společnost ovládanou změnami**
- s osvícenstvím **končí dějiny privilegovaných** (= konec tradiční společnosti)
- pokud je architektura brána jako odraz ducha doby (myšlenka dnes překonaná, avšak naplňovaná ještě Mies van der Roem) je odrazem osvícenství **konec sakrálních staveb a rozvoj staveb světských**-paláců (např. Versailles)
- **klasické anglické osvícenství:** význam osobností jako fyzika **I. Newtona** (projektování obrovských staveb na oslavu tohoto vědce) a filozofů jako J. Lock, Gibson, Chesterfield
- **radikální francouzské osvícenství:** velké změny (revoluce), Voltaire, Diderot, ...
- **radikální americké osvícenství:** **chybí aristokracie** (šlechtici vyhnáni za bojů o nezávislost amerických kolonií), **výkon** jako určující princip společnosti

- **německé pozdní osvícenství: Kahn, Hegel** (oba jsou dál než v osvícenství ale na jeho myšlenkách zásadně stavějí)
- **rakouské osvícenství: princip změn shora, Josef II.** (reformy narazily u šlechty, zklamání z výsledku reform na sklonku svého života, následné rušení reform => zásadní zůstal jen **Toleranční patent** a **Zrušení nevolnictví**, byl racionalista-absolutní odevzdání principu rozumu), **Marie Terezie** (modernizace státu, budování armády proti posilujícímu Prusku)
- **nástup Ruska:** nová velmoc „stojící“ na hranici střední Evropy, osobnosti Petra Velikého a Kateřiny Veliké, poučení z průběhu osvíceneckých změn na Západě chtějí v Rusku **modernu ale bez sociálních důsledků** a neklidů (bojí se revoluce), chtějí svébytnou kulturu na pomezí Evropy a Asie

Osobnosti osvícenství:

Voltaire (Francois-Marie Arouet)

- **kníže rozumu** pro celou Evropu
- spisovatel (grafoman), publicista, **literát** (píše o všem, snaží se dát profesi literáta autoritu)
- významné **kontakty na šlechtu** => dosáhl majetku a pořídil si „strategické“ **panství na pomezí hranice Francie a Švýcarska**
- „obratný intelektuál“
- nazýván Sartrem 18. století
- obáván státníky
- profesionální vztah s Kateřinou Velikou (debaty, chtěl napsat životopis, moudrá, chytrá a navíc mocná, Voltairem chválena jako panovník)
- **absolvoval Jezuitskou kolej** Ludvíka Velikého (nejlepší škola tehdejší Francie)
- podle svých slov umíral „ve víře svých rodičů“
- odmítnutí pověry v náboženství
- **hluboce věřící:** neprávem mu byl vyčítán ateismus, v žádném případě však nepopíral Boha, snaha modernizace křesťanství, ale útoky proti církvi
- **hlasatel tolerance:** právo „na život“ názoru někoho druhého, hledání konsensu, sám však princip tolerance brutálně porušoval
- **zakladatel moderní histografie:** končí s kronikářstvím, opouští bibliografický začátek dějin, **shromažďování dat, konkrétních informací a faktů** (měna, počty obyvatel, informace o koloniích, ...), prezentuje **dějiny jako nekončící zápas rozumu a nerozumu** (nikdy není žádná strana úplně poražena, v jistých dobách je rozumu více a někdy je více nerozumu) => bojí se revoluce
- **zakladatel filozofie dějin** (spolu s Machiavellim)
- jeho život je naplněn neskutečnou **vitalitou**, i přes jeho časté nemoci a částečnou hypochondrii se dožil velmi vysokého věku
- na sklonku svého života studuje fungování soudů a na svých pozorováních zakládá **podnět k modernizaci a reformaci soudnictví**
- **neúspěšně vstupuje do politiky**, což se mu jako osobnosti doby spíše vymstí
- spoluutvářel a reprezentoval svou dobu
- zlomyslný kritik a filozof-agitátor

Jean Jacques Rousseau

- **disident**
- **analytik** doby (jako analytik však nepíše a tak je těžko uchopitelný) – dlouho nepochopen a nedoceněn
- složitá osobnost
- nesmírně **nadaný člověk:** mnoho zaměstnání, z nichž v žádném neuspěl (např. nový notový zápis, jehož kvalita a genialita byla doceněna až Igorem Straussem)
- ničen společností: **hledání ústraní a klid pro svou práci**, nachází jej u bohatých žen
- život propletený motivem příživnictví a **touhy po vyniknutí** (vynikne poté, co napíše operu a na svůj velkolepý vzestup reaguje odchodem z Paříže na venkov)
- **koncentrace myšlenek** na témata: **společenská nerovnost** (člověk se narodí svobodný, ale všude je viděn v okovech), **dosazení rovnosti** (Napoleon je Robespierre na koni – Robespierre je druhý Rousseau), **koncepte společenské smlouvy** (proč někteří lidé vládou, podstata zákonů, ...), **vztah člověka a přírody, pokroku a kultury** (cena pokroku, zpochybnění pokroku, ...)

- svým jednáním jako filozof prolomil myšlenkami hranice salónů
- **koncept člověka:** dva póly – **1. Sebeláska** (přirozený egoismus, stupňování) a **2. Soucítění** (pomoc druhým), rovnováhu pólů považuje za **Harmonii** (nejžádoucnější stav, který pravděpodobně ještě nikdy nebyl) <= vyčlenění člověka z přírody na počátku dějin, vysvětluje tím proměnu člověka v dějinách
- otázka **kdy je člověk v dějinách šťastný** (antropologický přístup k dějinám)
- **stav boje všech proti všem: člověk není člověku vlkem ale je v jádru dobrý a stává se vlkem až ve společnosti konkurence**, kde vládne stupňující se agrese, bohatství, moc apod., jako východisko nabízí řešení v podobě díla „*Emil čili O výchově*“ (ochrana dětského věku, dítě není zmenšený dospělý, základy moderní pedagogiky, úkolem učitele je objevit v dítěti talent, který má každý, příprava člověka na život ve společnosti konkurence=jak uspět v moderní společnosti)
- reaguje na princip ctnosti (asketický prvek v ctnosti, věc přesahující člověka, člověk vždy ví, zdali jedná správně nebo ne, dává smysl životu člověka) a nahrazuje ho teorií, že **morálka je otázkou kontextu**

Julien Offray de La Metrie

- francouzský **šlechtic**, osvícenec, materialista, **ateista**
- **umění užívat život, nalézat štěstí** („Užít slasti dokud je čas“)
- **návrat k epikureismu jeho radikalizaci a příklon k hédonismu**
- hlásá do světa **novou morálku: morálku tehdejší šlechty** (veselá, popírající asketismus a nemající žádné velké nároky na člověka)
- rehabilitoval lidskou **sensibilitu** (vnímání)
- představuje novou **smlouvu člověka se sebou samým**
- dává **důraz na lidskou individualitu**, na člověka, který nemá být **ničím omezován**
- je velice agresivní vůči církvi – jeho **vírou je tehdejší věda**
- **předchůdce behaviorismu** (směr v psychologii, kde je poznání člověka založeno na vnějším chování člověka jako reakce na vnější podmínky a situace): elementarizuje člověka jako individuum s mechanickým chováním, lidská psychika je (podle Lametriho) jen o něco komplikovanější případ než člověk samotný
- prosazuje **lidské blaho** (duševní i fyzické), čímž se naprosto odklání od středověké morálky a askeze (askenze=postoj k životu jako k velkému utrpení, proto je snaha (podle Stoiků) žít tak, aby utrpení bylo co možná nejmenší)
- **zakladatel moderní biologie:** přichází s myšlenkou mozkových center, **prosazuje kontinuální evoluci** (změny druhů na základě vnějšího tlaku prostředí), **dědičnost** (psychické i fyzické dědičné znaky), **upozorňuje na specifický růstový mechanismus člověka** (člověk se rodí nehotový, lidské mládě je nejvíce zranitelný tvor na světě, v narozeném dítěti je třeba „probudit“ lidskou bytost)
- **k filozofii se staví jako filozofující lékař:** stojí v opozici k Senecovi a ke Stoikům, je zcela proti středověké a asketické morálce, **fenomén štěstí** (reinterpretace epikureismu-Carpe diem), hédonismus
- **štěstí:** dosažení štěstí je založeno na třech základních bodech **1. Každý člověk je nějak založen** (vnitřní předpoklad), **2. Štěstí je všeobecně dostupné** (vnější předpoklad), **3. Odvaha** (jako zdroj štěstí)
- i přes racionalitu doby i samotného Lametriho je zajímavý **důraz na sensibilitu člověka:** nutnost člověka vnímat okolní svět, osvobození lidských smyslů
- **míra štěstí není podmíněna kvalitou** (konání dobra, ctnosti, ...) **ale kvantitou**, tedy mírou vlastního uspokojení (tím vysvětluje dosažení štěstí skrze zlo, zločin apod., tento pohled je dnes uplatňován čím dál více v psychologii)

D) 19. STOLETÍ

Základní myšlenky a principy:

- **končí tradiční** (stavovská, středověká) **společnost a nastupuje nová moderní** (občanská) **společnost**
- rozmach **nacionalismu** (století nacionalismu): ještě podle Josefa II. je to rest (přežitek), ve 20. století se rozvinul až do rasismu, víra v národ, základním pilířem je zájem národa, nacionalismus vždy potřebuje nepřítele (nebo alespoň obraz nepřítele – tedy to jak je prezentován)
- výrazná **emancipace:** žen, národů, dělníků v továrnách, venkova, ...
- nový **vztah státu a církve:** hledání vztahu církve k moderní společnosti, uzavření smluv mezi církví (papežem) a státy

- **změna postavení církve: klérus je nově složen ze zástupců měšťanstva** (původně výhradně záležitost aristokracie), **stahuje se sama do sebe** (jakýsi obranný reflex), celkový odklon od církve, **nárůst žen v kláštorech** (ceněna jako poslední instituce se stabilitou, =>svatořečení žen, <=nevstupují do politiky-nemají volební právo), **výrazně zadlužena** (už není kardinálním stavebníkem), **Vatikánský koncil** (liberalismus jako nepřítel č. 1, odsouzení 80 omylů doby, přehlednutí nástupu dělnického hnutí, neomylnost papeže platí pouze ve věcech církve a pouze když hovoří ze svatopetrského stolce), **nárůst osobností vyjadřujících se k věcem církve, ale stojících mimo** (např. David Strauss: „Život Ježíše“-evangelia jsou mýty, Ježíš ne jako bohočlověk ale jako hlasatel kulturního a humánního náboženství, kniha měla 4 vydání za 3 roky)
- **antisemitismus**: Židé jsou prezentováni jako symbol destrukce, přijímání norem, jež mají znesnadnit život Židů (např. zákazy členství v různých spolcích)
- **rasismus: hrozba nástupu Číny** (tzv. žluté nebezpečí), „*Základy 19. století*“ (kniha Chamberlaina, árijské evangelium, zjednodušování složitých věcí)
- **liberalismus v politice**: snaha státu o co nejmenší zasahování do života jednotlivce, církvi považován za velké nebezpečí (přehlédlí jiné problémy doby)
- nástup tzv. velké literatury (romány)
- nová **politika v čele s novodobými elitami**: bankéři, podnikatelé, průmyslníci
- nová sociologie společnosti
- pojem **moderní doba** je spojován především s: diskontinuita, nové státní instituce, **filozofie na školách** (učí lidi orientovat se ve světě a simuluje tím slábnoucí církev), **útěk do budoucnosti** (žijí tím, co bude), neschopnost člověka žít v současnosti, konstruovaný vs. přirozený svět, pokrok jako poslední náboženství moderní doby, vyznávání nového, ultramoderního, pokrokového až utopického, projekt osvícenství, **individualizace** (problém a větší nárok komunikace, vyšší nároky na okolí jedince), **odkouzení světa** (svět jako surovina a zdroj), emancipace, **desakralizace** (pád Boha, ustavení hodnot samotným jedincem), **nihilismus** („Bůh je mrtev“ = žádná víra ve vyšší hodnoty), racionalizace (výroby, zdraví, ...), modernizace státní správy, **industrializace a vstup techniky do běžného života člověka** (parní stroj, lokomotiva a železnice, ocel-konec 19. století, cement a beton-v praxi v 2. pol. 19. stol., fotografie, lodní šroub, telegraf), **změna věkového složení společnosti** (delší doba dožití, větší procento dětí dožívajících se dospělého věku)
- reflexe změn společnosti
- **Vídeňský kongres** (1814-1815): první funkční **system evropské bezpečnosti** (vyrovnání sil, „podminován“ nacionalismem-sebeurčení národů-1848, „Jaro národů“), **nejdelší mír** (až do 1. světové války)
- **věk urbanismu**
- **věk romantismu: vzniká již uvnitř osvícenství** (J. J. Rousseau), nový pohled na minulost a přírodu, estetizace světa
- střet sociálních a nacionalistických idejí
- posvátnými se stávají věci sekulární (dané státem): např. přísaha na vlajku
- **boje o svobodu Řecka: rozděluje Evropu** (Metternich – proti, považuje Řeky za revolucionáře; Byron – pro, putuje do Řecka, podpora malého národa s velkou minulostí), dosažení nezávislosti na Turecku, podpora bojů ze zahraničních, ale řeckých zdrojů, **myšlenka filhelénství** (odkaz antického Řecka v celé Evropě)
- **nástup (nové) střední vrstvy**: bankéři, průmyslníci, státní úředníci, **mají vlastní životní styl** (Biedermayer)
- **upadá význam rodové aristokracie**: ti, co se nedali na průmysl (většina), upadají v zapomnění
- **školství se dostává do rukou státu**
- význam **byrokracie**
- **vývoj demokracie**: moderní centralizované státy budované na byrokracii, armádě a hospodářství
- **století velkých hospodářských výstav: Paříž** (Eiffelova věž), **Londýn** (1., Křišťálový palác – Paxton, prostor pro potřeby výstavy)
- **koncert velmocí**: snaha o vyrovnání sil, vzájemné držení v šachu, **Velká Británie** (saturovaná velmoc, ovládá moře-patří jí svět, v podstatě není v přímém ohrožení, koloniální velmoc, „dodavatel idejí, insulární filozofie, tolerance, dokonalá dělba vlády, hospodářsky a mocensky převyšuje celou Evropu, Londýn je největší světový přístav doby, nejvýkonnější byrokratický aparát se ztrátou vazby na místní obyvatelstvo), **Rusko** (vnitřní slabost, velké plány, nově vznikající velmoc na hranici Evropy, snaha o navázání na slavnou minulost), **Francie** (rusko oporou proti Německu, myšlenka „Velkého národa“, snahy francouzského nacionalismu narazily na ruský a španělský nacionalismus), **Rakousko-Uhersko** (upadající dynastická velmoc podobně jako Osmanská říše), **USA** (původně 13 kolonií, boje o svobodu-2,5mil. lidí, nezávislost od 1776, krvavá Občanská válka Severu proti Jihu-Sever měl rychle vyhrát díky lepšímu stavu hospodářství, ale chyběla generalita, nakonec vítězství Severu)

po dlouhé a urputné válce vedlo k totálnímu rozvrácení hospodářství Jihu, celá válka vedena s moderními zbraněmi ale starou taktikou => obrovské ztráty na životech)

- **předzvěst 1. světové války podobě Krymské války: konflikt Ruska proti Turecku** (Anglii a Francii) o přístup do svaté Palestiny, zničení tureckého loďstva, **vstup Anglie a Francie do války** (nemohli nechat padnout Turecko na kolena), skrytý konflikt velmocí, zájem Anglie je vyrovnání sil (vzájemné držení se v šachu mezi velmocemi), **Rusko prohraje válku díky špatné logistice** (nemá železnici) => **reformace Ruska a tím i nový začátek „Ruska jako velmocí** (evropské, asijské, světové)

- konflikt velmocí vyvrcholí v podobě 1. světové války, která je zpočátku vedena Německem jako preventivní válka na ochranu před vzestupem Ruska

- **architektura 19. století: rozpad slohové jednoty** („V jakém stylu stavět?“, nová frekvence slov: styl a sloh, principy, tradice, ...), **století neostylů** (dnes vnímáno jako velký počin architektů, vyznávání stability v době právě opačné, vzdávání holdu tradici), **volba stylů bylo politickým aktem** (Německo-novogotika, ND v Praze-novorenesance), **klasifikační mánie** (muzeum a muzejnictví, národní divadla, parlamenty, dokumentaristika, Comte: „Fakta a nic než fakta!“), **historismus** (násilnické nakládání s historií a tradicí), **historická města** (Kodaň, Edinburgh, Petrohrad, část Berlína, ...), **technické objevy** (ocel, elektrický výtah, hydraulický výtah, klimatizace a vytápění výškových budov, ...), nástup nové velmoci architektury – **USA**

- **filozofie: oslava technizované moderní doby** (Spencer, Comte, ...) vs. „**obrácená strana mince**“ (Nietzsche – iracionalita v dobách racionality), **promyšlení budoucnosti dříve než byla žita** (Německo), dědictví osvícenství ale nepopíratelný obrovský posun, **sázka na vědu** (=> sociologie, Comte) vs. **sázka na zásadní změnu** (=> revoluce, Marx), **kulturní krize Evropy** (Nietzsche), Vídeňský filozofický kroužek, význam anglické filozofie, „*Životopis Alberta Speera*“ (vztah složité doby a architekta, problém mocenské hry, výklad totalitární architektury, ...)

Osobnosti filozofie 19. století:

• Klasická německá filozofie, Velká německá filozofie:

Johann Gottfried Herder

- německý filozof, **filozof dějin**, rétorik (píše tak jak mluví)

- Herder podle I. Kanta: „Atentát na filozofii.“

- nepřítel absolutistické vlády a pruského despotismu

- **odklon od uctívání antiky**: jde proti klasicismu, osvobození od helénistických měřítek, svébytnost každého národa zvlášť

- **změna měřítek** pro minulost (odvrat ke středověku)

- **iniciátor a buditel romantismu**: formuje romantismus, hodnotový odvrát od antiky ke středověku, **stát jako organismus** (individualita státu, stát je takový jaký je jeho národ, stát formován člověkem), **romantismus a osvícenství** („Za našich časů už nelze býti barbaram!“), důraz na moc vzdělání, výchovy a rozumu)

- **sensualista**: nesmírná schopnost se vcítit do určité doby a tu vylíčit

- **první filozof jazyka**: skrze jazyk lze poznat podstatu člověka, jazyk formuje myšlení, jazyk je dědictví předků, jazyk nás subjektivizuje v současnosti, jazyk je „vstup do klece“, člověk je „vězněm jazyka“, **centrálnost akustické sféry** (nejlidštějším smyslem je sluch, skrze sluch poznáváme svět, bez sluchu není hudba-kultura, sluch nám umožňuje jazyk)

- **hlasatel humanity**: oprostil se od německé nadřazenosti, nacionalismus jednotlivých národů

- **filozof dějin** (=logika a zdůvodnění dějin): kniha „*Myšlenky k filozofii dějin lidstva*“, humanistická teorie filozofie dějin, chápe dějiny jako **proces sebevzdělávání lidstva** (propedeutika), dějiny jako **proces individualizace** (to tvoří ve společnosti sociální prostředí), **dějiny se vzestupy, pády, původy, úkoly, rolemi a úlohy pro každý národ** (zneužito německým nacionalismem a rasismem-národ s lepším původem a větším úkolem=>nadřazenost národa), **význam geografických faktorů?** (Britové jako ostrovní národ ovládli moře, ale proč tedy Němci nikdy nebyli významnými mořeplavci i když mají také přístup k moři), **přesuny těžiště dějin ze Západu na Východ** (Slované a nástup Ruska) **a nakonec až do Číny** (tady dojde podle Herdera k naplnění dějin), **dějiny umožňují člověku se formovat-čím může člověk být** (člověk je propuštěnec přírody, nemá celoživotní živočišný pud=>musí se učit a je tím velmi přizpůsobivý=>nejúspěšnější živočich-udělal ze své slabosti přednost, člověk je svobodná bytost a tvor volby, člověk je volný k reflexi a k poznávání)

-**pluralizuje kulturu**: není jedna jediná kultura lidstva => **kultury národů** => kultury v rámci jednoho národa (např. Anglie – viktoriánský střet a soužití dvou kultur vedoucí k „velikosti“ národa), Herder je proti evropocentrismu kultury)

Friedrich Wilhelm Joseph von Schelling

- spolužáci: **J. Ch. F. Hölderlin** (nově objeven, spisovatel významem nad Goethem, obnovil německý jazyk, **filozofie v poezii**), **G. W. F. Hegel** (z nepřátelili se díky Schellingově dřívějšímu publikování-už v 19 letech, spřátelili se opět až později v Karlových Varech)

- **geniální systematik a logik**

- **producent nových myšlenek** (byli poté rozvedeny u dalších filozofů), nikdy se nezastavil u jediné myšlenky

- **velké ideje**: objektivizace a sebevědomí (aktivita člověka, seberealizace, člověk mění a ovlivňuje věci kolem sebe, člověk se realizuje v práci, v umění a ve státu, nadřazenost člověka nad světem věcí, člověk má nutkání realizace ve světě=>poznání sama sebe), **příroda je skrytý Bůh a rozum** (stejně zákony přírody a myšlení člověka mu dávají možnost poznání přírody a vyčlenění z něho, svět je materialistická idea), **velké evoluční koncepty** (vývoj světa jako stupně inteligence, princip postupu od nižšího k vyššímu, svět je produkt nevědomé inteligence, „Celá příroda směřuje k člověku.“, člověk je nejvyšší forma reflexe, Bůh je idea, Bůh je pomocník absolutna, Bůh se realizuje skrze člověka)

Georg Wilhelm Friedrich Hegel

- **největší filozof v celých dějinách**

- umírněný liberál

- vítal Velkou francouzskou revoluci a uctíval Napoleona

- realizoval se v novinách ve městě Bamberg, které byli profrancouzské a tedy v Německu kolaborační

- velice **trpěl roztržitostí Německa**

- podle Feuerbacha: „Hegel je netvor.“

- nebyl rétorik (přednášky skutečně četl)

- **iracionalitu** (sensualitu) **převáděl na racionalitu** (rozum): promýšlení (i vlastních) citů

- žije v době pozdního osvícenství

- hlavním tématem je pro Hegela **duchovní základ moderní doby: za začátek moderny považuje chvíli autonomie individua** (svébytnost jedince s vlastním rozumem a přesvědčením), moderna se vyznačuje nekončícím hledáním řádu ve chvíli víry v člověka a jeho rozum a činy, člověk má cíl neustále před sebou, moderna je pouze lidskou konstrukcí, moderna je charakterizována zrozením odpovědnosti člověka za sebe sama a za své činy, Hegel nezastírá ani **stinné stránky moderny** (např. Jakobínský teror), poukazuje taktéž na problém svobody jedince ve společnosti, pro modernu má **dva základní procesy** (1. zvědečtování, 2. iracionalitu), další významným mezník moderny je pro Hegela **subjektivita** (individualismus, právo kritiky autorit, autonomie jednání, konfrontace se společností)

- **kniha „Fenomenologie ducha“**: historický vývoj v logické zkratce, pojem **lidství** (není daností a jistotou, nutnost si lidství „vybojovat“, člověk si dává hodnotu sám, lidský jedinec se stává člověkem v průběhu dějin, člověk je sebevědomá dějinná bytost), ztráta jednoty s přírodou => objektivizace člověka ve světě (práci) => odstup od přírodního pudu => odložení pudu (tlumená žádostivost) => temporalita (vnímání a poznání času), **sebevědomí** (stojí před prací, v práci si člověk upevňuje sebevědomí), **práce je osnova dějin** (uspokojení biologické žádosti), práce činí s člověka svobodnou a disciplinovanou bytost, sebevědomí může existovat jen jako **uznané sebevědomí** (tedy sebevědomí uznané i ostatními),

- **kapitola „Pán a rab“**: princip panství a rabství je základní buňkou dějin a lze jím vysvětlit všechny emancipační procesy, reciprocita mezi oběma pojmy, rabství nikdy není konec dějin, na začátku dějin se setkává člověk s druhým člověkem jako s nepřítelem (boj je střet dvojího sebevědomí a ne jen realizace „zvířecího pudu“ v lidech), rab je skutečným tvůrcem světa a budovatelem svobody, pán je lidství bez zásluhy, vyložení dějin na základě logických kategorií, **rab je skutečným člověkem** (objektivizován ve zlidštěné přírodě, uvědomuje si svou existenci, práce jako poznání člověka jako pána přírody)

- **dialog s dějinami filozofie**: co se vlastně v dějinách filozofie stalo, **autobiografie člověka** (obrazy světa v různých dobách, sebedefinice člověka), **nejedná se o panoptikum filozofů** (nejsou řazeni v chronologickém sledu!), **řazení filozofů podle významnosti přispění k poznání, že základ člověka je svoboda** (svoboda jako základní kategorie), moderní člověk se staví do pozice bohů, **člověk se mění v průběhu dějin** (spěje k tomu, že každý člověk je svobodný, což je považováno Hegelem za úkol dějin), napětí mezi tím čím člověk je a čím může být, osvobození člověka ve vztahu ke společnosti i k přírodě, soud nad světem, kam dějiny míří, **skrze architekturu poznáme**

společnost (tedy člověka) a **to jak rozumí sama sobě** (sám sobě) – příkladem je řecký chrám, na kterém můžeme sledovat touhu Starořeků po harmonii a symetrii

- **náboženství**: dívá se na náboženství jako filozof a ne jako teolog, **oceňuje křesťanství a zajímá se o jeho možnosti pro budoucnost** (ideály křesťanství lze zesvětštit), **intervence rozumu** (účel, význam, reflexe), víra začíná tam kde rozum končí, ptá se na otázku zda je možné poznat „srdeční“ a citovou záležitost (víru) rozumem => náboženství je filozofie nepojmového poznání, **Orient**-přírodní náboženství, člověk naprosto pod diktátem přírody, **Egypt**-snaha o zlidštění (postavy bohů s lidským tělem a zvířecí hlavou), **Antika**-lidské (sebevědomí bohů), posun od přírody k člověku, **Křesťanství**-člověk=obraz Boha, poznání člověka jako svobodné bytosti

Ludwig Feuerbach

- úsilí netradičně a nově uchopit člověka a jeho bytí

- vykládán jako ateista, ale sám se za něj nepovažoval, o čemž svědčí i jeho kniha „*Podstata křesťanství*“, která byla i mezi věřícími masově čtená

- **náboženství**: náboženství je odcizení člověka, **antropologie je podstata náboženství** (jaký člověk takové náboženství) což teologie nepřipouští => kritika náboženství, **Feuerbach je „teolog člověka“** („Bůh je tam, kde jsi ty a já.“), protest proti Hegelovi, **psychologizace víry** (Bůh je kontrast člověka, Bůh je fantazijní projekcí člověka, Bůh je víra potřeby štěstí, Bůh je strach člověka z přírody), **převrací teze** (Láska je Bohem – na rozdíl od křesťanského Bůh je láska), demystifikuje náboženství, **jádrem náboženství je sebeláska** (egoismus, člověk i život je egoistický), příkladem je situace **nenávisť v lásce** (např. rozchod s přítelkyní), centrum náboženství je v citu a fantazii

- **podstata a chápání člověka**: podstata člověka není rozum, **člověk je lidský už ve svých smyslech** (sensuální úroveň myšlení), univerzálnost člověka ve vztahu ke světu => **svoboda člověka** (čistě intelektuální pocity, teoretické potěšení, u zvířat jsou sice smysly bystřejší ale pouze ve vztahu k potřebě), člověk je bytost s teoretickými vztahy ke světu, člověk je schopen vstupu do vztahu s celým jousocnem, zvíře se přizpůsobuje světu, ale **člověk si přizpůsobuje svět, vztahy jsou nutné** (vztah já-ty je vztahem já-já = skrze tebe poznávám sebe)

• **Osobnosti s významným přesahem myšlení do 20. století: Marx a Comte**

- přesah do 20. století, vědomí krize společnosti 19. století (industrializace, nárůst počtu obyvatel, nestabilita, ...), řešení nestability každý po svém

Auguste Comte

- **vyslyšel volání po stabilitě** (nemění společnost, pouze hledá stabilitu, revoluci považuje za destabilizující)

- **duchovní a materiální frustrace ve společnosti, východiskem je podle Comta**: hierarchičnost společnosti, **vědecké vedení státu** (sociální fyzika = sociologie), vzhledne se ve středověku (nechce ale aplikovat středověk na moderní společnost), poukazuje na **význam církve v dějinách** (fenomenální a nadčasová organizace schopná harmonizace ve společnosti) => hledá podobnou instituci pro moderní společnost

- **stabilita vychází z antropologie** (tedy z člověka, člověk = nekončící věčné napětí mezi egoismem a altruismem, =biologická jednotka s neměnnými psychologickými dispozicemi)

- primát společnosti nad člověkem

- člověk je sociální bytost proto žije v rodině

- **budoucnost člověka** (společnosti): antiutopické myšlení, **meliorismus** (=drobné kroky k lepšímu), odsuzuje pokrok, **proti liberalismu** (podobně problematické jako revoluce a socialistické změny), společnost postavená na vědě,

- připomínka vedoucím elitám odpovědnosti vůči ostatním

- na sklonku života se zabývá změnami náboženství pro moderní dobu

- **sociologie**: vrchol věd, základ pro společnost, snaha o stejnou empiričnost jako např. v matematice, zákonitosti fungování společnosti pro budoucí stabilitu, kurz dějin je dán-stabilní vývoj k lepšímu, **modifikovaná osudovost** (reformy ve společnosti, odsouzení zásadních změn, reforma lidského myšlení), nedostatek společenského konsenzu vede k destabilizaci

- tématem filozofie jsou samotné vědy

- filozofie je encyklopedie pozitivního vědění

- **pozitivní etika**: proti egoismu a sobeckému užívání bohatství

- **pozitivističtí vědci**: kněží techniky a vědy, disciplinují i mocné, nutnost oslovení všech lidí ve společnosti

- **industriálové:** průmyslníci, bankéři, manažeři, ..., **soukromé vlastnictví pro užitek kolektivních funkcí** (kolektivní blaho)
- **teorie stádií:** **1. Teologické stádium:** porozumění světu skrze bohy (vyšší moc), fetišismus, polyteismus, monoteismus (-velká světová náboženství); **2. Metafyzické stádium:** porozumění světu skrze abstraktní pojmy (příroda, hmota, idea, materie, pokrok), vrcholí za VFR, diktát teorií a právníků; **3. Pozitivistické stádium:** neptáme se na svět infantilně (proč?), poznání světa jako konstatování faktů (= cíl vědy, problematika pojmu faktum-jeho vyložení formovalo různé pozitivistické proudy a školy), pozitivní myšlení, vyloučení spekulace (protihegelovské), klasifikace věd podle úrovně faktograficity, fakta determinována metodou (dějiny pozitivismu jsou dějinami metodologie)
- rychle zastaral, ale **důraz na metodu** (zpřesňování vědeckých metod) *a fakta zůstávají*

=> POZITIVISMUS:

- **slávy došel v Anglosaském prostředí** (Spencer, Darwin, Masaryk, ...)
- **ukázal možnost aplikace vědy na společnost** (nejen poznání a ovládnutí přírody!)
- nový model vědy
- dějiny pozitivismu jsou dějinami metodologie
- **diktát vědy nad poznávaným modelem** (vliv vědy na metody poznání – objektivita?)
- **minimální program filozofie:** filozofie jako architektura věd, **úcta k faktům** (Comte: „Fakta a nic než fakta!“), **vědecký = pravdivý** (?!), odpor ke spekulaci, **maximální objektivita** (za účelem ovládnutí skutečnosti a vždy v rámci současných možností poznání – rychle zastarává)
- filozofie pozitivismu uvádí poznatky věd do souvislostí a **vytváří tzv. světový názor** (obraz světa)
- **nezůstal pouze filozofickou teorií:** teorie práva, teologie, literatura, úspěšný model vědy
- **domníval se, že dokáže postihnout celou realitu** (=> velké aspirace), věda je schematickým popisem skutečnosti a rigorózní objektivizace není možná
- žádný pokrok a utopie => drobné krůčky k lepší budoucnosti a stabilitě
- **pozitivisté: evolucionisté** (Darwin, Spencer), **logicy** (Vídeňský kroužek – Wittgenstein, Russell) – věda ve formulích logiky, jazyk vědy musí být jazykem logiky

Karl Marx

- odjakživa chtěl ovlivnit dějiny a ovlivnil je (z hloubky 19. století zamává se stoletím 20.)
- žije v době na **pomezí osvícenství a romantismu**, v době otřesu víry v pokrok směrem k pesimismu (stejně jako A. Comte) a v pohegelovské době
- patologičnost industriální společnosti: sebevraždy, narkomanie, ztráta tabu, mentální choroby, ...
- **kapitalismus spěje ze svého úspěchu (nadvýroby) do záhuby**, nutnost změnit jeho fundament
- **filozof průmyslové společnosti:** zkoumá provoz kapitalismu 19. století a jeho předpokladů
- **chce revoluci** – změnu civilizačního fundamentu
- samouk, **právník** (= přesné myšlení s „talem na bránu“)
- **celoživotní emigrant** (Němec, většinu života tráví ve Francii a Anglii)
- **nedisciplinovaný myslitel** (nedokončil jediné dílo, hlavní dílo „Kapitál“ vyšlo pouze v 1. dílu)
- píše s vášní a zanícením
- **žil nesystematicky** (období nicnedělání a obrovského nadšení pro činnost), nikdy trvale nepracoval (strádání rodiny), žije z dotací manchesterského kapitalisty a dobrého přítele **Engelse** (celoživotní přítel, rozdílné názory ale porozumění, důstojník, sportovec, Marxem oslovován jako Generál)
- obrovské sebevědomí, zběsilý egoismus, nadřazenost, zběsilost, nevděčnost, neschopnost přátelství (až na Engelse)
- geniální je jeho **myslitelský pohyb na úrovni tří oborů: 1. Anglická politická ekonomie, 2. Francouzští utopisté, 3. Německá klasická filozofie**
- **dialektika:** metoda předurčuje výsledek, metoda jako horizont (měřítko) myšlení
- **největší bezprecedentní eklektik** (= spojení zdánlivě nespojitelných názorů): **1. Utopicko-romantický motiv** (myšlenka lidské svobody), **2. Deterministicky-racionalistický motiv**, **3. Prométheovský motiv** (osvobození lidstva, společnost bez odcizení, bez dělby práce a s rovností mezi lidmi)
- Marx je **filozofický projekt otevřený mnoha interpretacím** (možnost si z něho legitimně vybrat i jediný myšlenkový motiv a ten rozvíjet): Lenin, Stalin, Lukács, Sartre, současná Čína, ...

- **desinterpretoval Hegela:** člověk je v první řadě pracovník a ne myslitel, svět řízený jednotným principem – **kapitálem** (člověk je funkcí kapitálu, role ekonomie ve společnosti)
- **koncepce dějin a společnosti:** základní myšlenkou je směřování ke svobodě člověka vůči přírodě i společnosti, pokud stojí zákonitosti fungování společnosti mimo přírodní zákony má člověk možnost je ovlivnit a určovat svůj osud, skrze umění lze poznat společnost, sociálně-ekonomické změny povedou ke změně mezilidských vztahů, člověk může dělat, co chce, ale nemůže chtít co chce-to přísluší společnosti, **absolutní odpor k odcizení** (stále významné téma)
- **Marx a Třetí svět: ohlas v místech kam jeho teorie nebyly nikdy adresovány** (původně určeno pro rozvinuté západoevropské státy), vliv marxismu ve státech plně nekapitalizovaných s odporem k imperialismu
- **ideologizace Marxova učení** (konzervativci z USA: Marxovo učení zkomplikovalo vývoj světa, evropští filozofové: bez Marxe by byly změny ve světě ještě těžší)
- **Marx a reálný socialismus:** sociální spravedlnost, ekonomicky neúspěšný model, sociální stabilita, mylný předpoklad plné zaměstnanosti

• **Osobnosti ve své době filozofující na okraji, ale upozorňující na problémy 20. století:** *F. Nietzsche, A. Schopenhauer a S. A. Kierkegaard* (uvedeno v kategorii existencialismu): převrat ve filozofování, nový pohled na člověka a jeho vztahu ke světu, skvělí literáti

Friedrich Nietzsche

- nepochybný filozof, Němec jako poleno, není pouhý literát (co věta, to myšlenka)
- obrací se proti metafyzice moderní doby
- **básník německé řeči:** objevitel německého jazyka, měl talent, oslavoval Hölderlina
- **lovec lidských duší:** interpretuje, intelektuální svůdce, objevy nových souvislostí, píše dialogicky, čtenář se stává „komplicem“ Nietzscheho, často cenzurován, nejméně akademický, nezaložil žádný filozofický systém, zhudebňován
- **krizovost společnosti:** nihilismus, **méněcennost** (resentiment, minderheit, významným prvek pohybu dějin)
- **zakladatel nauky o hodnotách a religionistiky**
- **zakladatel kulturologie:** srovnání světových kultur na základě fundamentálních hodnot, kultura je lidská příroda
- **filolog** (geniální, filologii vyučoval), reinterpretoval starořecké dějiny
- k filozofii se dostal po zakoupení knih **Schopenhauera a Dostojevského** (podle svých slov jsou to jeho fundamenty myšlení – čerpal z nich, ale stojí v opozici)
- **návrat k nihilismu:** klíčový pojem pro dnešek, **skrytá logika evropských dějin** (zbavení se omezení, člověk subjektem), „**Bůh je mrtev.**“ (rozpad tradičních hodnot, konec Platónsko-křesťanské metafyziky), **nejedná se o ateismus**, proti autoritě Boha se staví v moderní společnosti pochybný pojem **pokrok** (ten N. kritizuje), **prvním zdrojem nihilismu je** (podle N.) **křesťanství**, nevíra ve vyšší hodnoty a stav kdy není pravda a **morálka** (podle N. je morálka protipřírodní svým omezováním člověka jako svobodné bytosti), nutno brát na zřetel, že nic není definitivní, **základní je vůle a instinkt**, náboženství je oslabujícím prvkem, N. předpověděl dnešní dobu nedokonalého nihilismu (východiskem je nějaký fundament a z něj prýští perspektivizace, víra a nevíra zároveň, otupění rozdílu mezi pravdou a lží – jakási ne-pravda – šedý prostor mezi oběma póly)
- **diagnostik kulturního úpadku:** **nihilistická hnutí slabých lidí ovlivnila evropské dějiny** (otroci, socialismus, ...), slabí vládnou silným, **pojem resentimentu** (německy minderheit), **morálka rabů!** => opustit omezující morálku (odpor k egoismu, davu, rovnosti, soucitu, otroctví) => **panská morálka** (vydržet být člověkem, protiteologická morálka, být mimo dobro a zlo, dobro bez opozice=síla v seberealizaci, vyřadit soucit-propadání neúspěchům, žít tak aby chtěl člověk žít znovu)
- **podstata člověka se mění**, i když fyziologicky zůstáváme stále jedním druhem: jiný způsob vztahování se ke světu => sebedefinice, sebeporozumění
- pravdivost těla a tělesnosti, kult síly, odpor k soucitu a socialismu, kritika demokracie
- ohlas v existencialismu a ekologické filozofii
- **není v žádném případě darwinista:** ve společnosti nejde o pohyb od nižšího k vyššímu, ale o jejich prolínání, kdyby bylo lidstvo podrobeno přirozenému výběru, byla by to katastrofa
- odsuzující výroky k Německu, které ale nadmíru miloval (nenávisť v lásce)
- **estetizace války/boje/sváru:** válka je nutná a prostá, **život je boj** (což ale nutně nedeterminuje válku!), „Žijte nebezpečně, žijte válkou (svárem)!“

- stupňování vůle – **vůle k moci**: klade hodnoty, nelze uspokojit, základ pravdy a umění, nejmocnější a první fakt, **ospravedlnění agresivity** (válka, boj), **umění je jiný způsob poznávání světa** (paralela k vědě)
- **budoucnost společnosti a světa, otázky demokracie** (kritika, ale N. je nepřítel pouze stinných stránek demokracie!): vláda většiny, pojem rovnosti ohrožující politiku společnosti, důsledná demokracie vede k její degradaci, nutnost elit, demokracie jen jako správa věcí a sociální servis, **hlavní úkol 20. století** (období velkých válek, sjednocenou Evropu nevidí Nietzsche jako světovládce-chybí nositel vůle, nástup nadčlověka-„Cézar s duší Krista.“, „Člověk je provaz k Bohu-k nadčlověku.“)
- **křesťanství**: nebezpečí v rovnosti, soucitu a lásce, Ježíš pouze jako významná světotvorná osobnost, zkaženost všech hodnot, zlikvidovalo skutečnou aristokracitu, „Nezapomeňte nevěřit.“
- **konfese: silný zdravý život** (<= nemocný N., nové evangelium, pozemskost člověka, kultura je skutečný svět), nadčlověk (lidská bytost, která bude schopná žít na Zemi, aniž by ji zničil svým konáním, nejedná se o rasistický pojem, je to cíl dějin), **život je boj** („Bez boje není život!“, umět stále říkat zlu NE, „Boj je věčnou potravou duše.“) => **vůle k moci** (seberealizace, vykládání a interpretování světa pro člověka tak, aby byl svět pro něho snesitelnější-zmenšení utrpení, vůle k moci slabých vs. silných, =prožívání života, = vztahování se ke světu)
- **člověk**: bytost chtějící, bytost hodnotící, bytost vášnivá, tělo a instinkt, **co dělá člověka člověkem?** (živelnost a rozumovost, naivita i hravost, ..., něco neuchopitelného logikou a rozumem, rozumějící vztah sám k sobě, „Člověk je schopen žít jinak než ostatní formy života!“ – distance mezi člověkem a zvířaty)
- **Nietzsche a Freud**: F.: četl Nietzscheho, ačkoliv to zapíral; F.+N.: člověk jako bytost přírodní, pudová, smyslová a citová, pesimismus pokud jde o člověka (např. S. Freud: „Válce se nelze vyhnout.“)
- posílení instinktů, neomezený život, vůle seberealizace
- **dovršitel Descarta**: D.: pravda založená na sebejistotě lidského poznávacího subjektu; N.: od naplněné racionality k **naplnění animality** (tělesnost, neomezená manipulace se světem, Homo Brutalis podle Heidegra), radikalizace poznání světa (vůle k moci)
- první myslitel, který se ptá, zda-li je **člověk** připraven se stát **panem světa** (panování člověka tak, aby neničil a nezničil svět)
- **život F. Nietzscheho**: z luteránské rodiny, otec brzy zemřel, veden v silné církevní tradici, na sklonku života duševní choroba, **starala se o něj sestra** (upravovala jeho texty=>antisemitismus, rasismus, nacionalismus, založila Nietzscheho kroužek-schůzky nacionalistů apod. – např. A. Hitler)

Arthur Schopenhauer

- svět představ a vůle
- kniha „*Životní moudrost*“: jak (pře)žít mezi lidmi; kniha „*Metafyzika lásky*“: dnes překonáno, „*Schopenhauer o ženách*“: člověk volí partnera na základě podvědomí (=> S. Freud), svět mužů vs. svět žen
- stále roste jeho autorita a popularita
- literát s citátem pro každého, = „puberta Evropy“
- neměl rád lidstvo, zařídil se téměř jako poustevník
- bojuje proti maniakálnímu projevu člověka za každou cenu
- vytváří morálku odpovídající projevům ekologického hnutí
- programový pesimista, emigrant z optimismu Evropy 19. století, **dezertér z akademického způsobu filozofování** (profesorská filozofie omezuje svobodu myšlení), praktikuje filozofii na základě zkušenosti vlastního života
- odpor vůči davu a lúze
- vzdor vůči matce
- odhalení mimořádný rozsah iracionality na základě rozumového zdání
- Hegelův kritik
- **filozof Západu hluboce ovlivněný východním myšlením** (důraz na to, že nám Východ má co nabídnout, kontempace-rozjímání a přemýšlení v klidu a bez tlaku okolí <=> estetizace
- **pokrok**: Sch. zavrhuje, podle něj nemají dějiny žádný cíl, začátek ani účel, svět čeká jen záhuba a žádná spása, povrchní myšlenka, nutnost soustředit se na **přítomnost** (člověk má žít podle toho co je teď)
- **život je strast**: „Život je nepříjemná věc.“, invaze pesimismu, možnost se odpoutat od strastiplného života „**emigrací ze světa**“ (odvrhnout touhu a rozum)
- **křesťanství**: pravdivé náboženství, nejlepší náboženství, Sch. se líbí **vysvětlení světa jako ďáblova světa** (<=> svět je strast)

- **vůle prostě je:** vůle k životu, nutnost přitakat vůli, heroismus vůle, biologická vůle dávající perspektivu životu a světu, „Vůle je pojítka člověka s kosmem.“, *nauka o vůli* (objektivizace vůle => realizace vůle)
- odklon od moderní filozofie až k Descartovi
- autonomní **život:** silnější než racionalita, neuchopitelný logikou, **vůlí vzniká rozum** (racionalita)
- člověk se zmitá mezi vůlí a představou, svět je absurdní a tragický
- **etika** – 3 hlavní síly lidského jednání: **1. Egoismus** (člověk chce vlastní dobro, vůle k životu), **2. Zlo** (člověk chce cizí bolest, v člověku zlo je), **3. Soucit** (člověk chce cizí dobro, možnost jednat ve jménu dobrého skutku, láska k lidstvu, poznání sebe v druhých); => veškeré jednání je kombinací těchto složek
- **smrt je pravda o nicotě všeho:** člověk oplývá největší vůlí k životu, čímž mám největší radost života ale také největší životní utrpení, největší strach ze smrti (záhuby)
- hygiena provozu vědy
- pravdivost těla
- inspirace pro T. Mana, L. Klímu, M. Tyrše

• Existencialismus – Analytika existence:

- **předchůdci:** Sv. Augustýn (niternost člověka, rozhovor z duší člověka), *Pascal* (protiklady), *Kierkegaard*, *Dostojevskij* (nálady ovlivňující poznávání světa)
- **ateističtí zástupci:** *J. P. Sartre*, *A. Camus* (smysl života, radost z myšlenky v dramatech „Caligula“ a „Moore“), *M. Ponti* (existencialismus a fenomenologie, poetické pojednání prostoru – pro architektky, nedocenen)
- **teističtí zástupci:** *G. Marcel* (jednoduše předkládá složité myšlenky), *Berdajev* (zasloužil se o pochopení Dostojevského, teologicky zaměřený, nepochybný myslitel)
- **nezařaditelní:** *K. Jaspers* (těžce nemocný – přírodou odsouzený ke smrti – zařídil se ale tak že žil do požehnaného věku, lékař, filozof, psychiatr – zakládá směry v psychiatrii), *M. Heidegger* (nepřekonatelný filozof s vlastní filozofií, o existenci se zmiňuje)
- existencialismus se stal silný v literatuře a dramatu
- **reakce na realismus: absurdní divadlo** (Ionesco, Becket, absurdity v banalitách běžného života, inspirace k hledání opravdové reality, touha po větší realitě => **hyperrealita**)
- dnes je již existencialismus pasé: fenoménem byl v 60. letech 20. století (pokus o ideu osobní odpovědnosti za sebe a svět, aktuální protest proti člověku jako „kolečku v soukolí společnosti“ – byrokracie, technika, ...), stále aktuální zůstávají pojmy **existence** (člověka, života) a **odcizení** (institucí – např. pobyt v nemocnici, jazyka – existencialisti nereflktují!)
- **existenční analytika každodennosti:** co z nás dělá svět, nálady ve vztahu k chování a jednání, k reakci na svět a k reakci na vlastní možnosti, **jsme propadlí světu** (konvence, výchova, konfese), **zaujetí místa ve světě** (nejde o pasivní umístění mezi věcmi, svět jako příležitost, svět ze sebe)
- **ústřední pojem úzkosti:** naše konečnost, věci ztrácejí význam, možnost porozumění každodennosti jinak = úzkost jako vpád do každodennosti, strach (nutný a důležitý)

Jean-Paul Sartre

- Voltaire 20. století
- píše čtivě a pořádkem – grafoman se vtipem, plodný autor, literát, dramatik, literární kritik, filozof, umělec
- Francouz s espritem
- na pomezí filozofie a psychologie
- **existence nadřazená esenci:** jako lidé nemáme podstatu, ale utváříme ji, „Člověk je tím, co ze sebe udělá.“
- **aplikuje „pána a raba“ na fenomén lásky:** ukáže, že jde o jistou formu závislosti, neupřímnost, útěk před svobodou, „Respekt je jen prázdné slovo.“
- kniha „Bytí a nicota“ (tlustopis, čtivé), kniha „Marxismus a existencialismus – problém metody“, kniha „Nevolnost“ (v originále „Hnus“, otrásení nad životem)
- **svět podobný světu F. Kafky:** vždy něco nového – mnohoúrovňový, více pohledů
- **problém člověka je žít v pekle, tedy ve světě ostatních lidí** (ve světě nedůvěry, nejistoty, nemožné lásky, zrady, závidění, žárlivosti, touhy, ...), pojem **odcizení**, „Peklo jsou ti druzí.“, „Člověk je jen neuzitečná vášeň.“
- **netuctový ateista:** bez Boha se zvyšuje odpovědnost člověka za sebe a svět
- **tragédie volby:** volíme, rozhodujeme se, jsme odsouzeni ke svobodě, možnost porážky a zoufalství, stavy úzkosti
- nihilismus tvůrčího neklidu

- **základ je konflikt** (=setkání dvou vědomí): **stud a pýcha před druhým** (=> deifikace), **vstup druhého je ohrožení svobody** (problém vztahů), **sebe i druhé chápu ve vztahu k druhým jako instrument** (=> deifikace), druhý stojí proti mně, druhý je vždy jiný a nikdy nemůže být mnou
- **život je pouť za sebou samým**: odsouzení ke svobodě, přijmout odpovědnost, **člověk existuje a ví, že je** (na rozdíl od ostatních forem života a věcí), naplnění života?, **nálady** (pranáladou je úzkost, skrze kterou poznáme skutečnost světa), **nutnost se vytvořit** (chybí instinkty, problém výchovy, existence před esencí), **není nám dán smysl** (improvizace na scéně divadla světa)
- odpůrce determinismu
- **hlubinná psychologie**: masochismus a sadismus, ženský masochismus (proč se podřizují mužům?, rafinovaná hra – odraz rozpadu společnosti)

Sören Aabye Kierkegaard

- centrálním pojmem je existence
- věci jsou a **člověk existuje**: existuje, ... tím, že se utváří; ... ví, že je; ... očekáváním a pocity promrháním; souhrn mnoha určení; není od přírody hotov; nemá substanci; ... vztahováním se k sobě, ke světu a k něčemu nad námi (něco transcendentní, k Bohu)
- myslí v rozporech, jde velmi do hloubky
- vytváří nový kontinent lidské existence
- kvalitně překládán
- Kierkegaard je probuzením existence
- **stádia lidské existence**: **1. Estetické stádium** (člověk odevzdán světu, experimenty se vztahy k druhým, přilnutí k příjemnému, povrch je podstata, „neuvěřitelná lehkost bytí“, jednání bez vážnosti, sebeuspokojení a seberozptýlení, zábava pro zábavu, intenzita sebezapomnění, prchání před důležitými otázkami života, =>soudobá spotřební společnost); **2. Etické stádium** (přebrání odpovědnosti za druhé, nebezpečí nepůvodnosti a přizpůsobování); **3. Náboženské stádium** (hledačství, vědomí existence, a že život není dán, experimenty na vlastním životě, víra v Boha je paradox)
- **význam**: odklon od spekulativního myšlení a hegelianství, největší náboženství myslitel konce 19. století, člověk začíná tam, kde příroda končí, člověk je největší ve vztahu k nekonečnému přesahu (Bohu)
- **Nietzsche, Freud a Kierkegaard**: člověk jako přírodní nehotová a instinktivní bytost
- **bojí se davu**: „Dav je nepravda!“, žít a jednat tak jak se čeká (jak **se** žije, tak **se** mluví), tendence ke každodennosti bytí, pravda davu (politické jednání, ekonomický úspěch, veřejné mínění, ovlivňování tiskem, ...)
- **fenomén nudy**: kořen estetického stádia, nuda přichází bez zábavy, zábava jako prostředek pro zahnání skutečného myšlení, nuda => prázdnota => pocit ohrožení => nutnost rozptýlení => zábava pro zábavu
- **strach vs. úzkost**: **strach** (něco konkrétního, něco čemu se dá vyhnout nebo proti tomu bojovat, zdravý pocit), **úzkost** (... ze svobody, krok do neznáma, lidská rasa je určená úzkostí)

E) 20. a 21. STOLETÍ

• Největší osobnost filozofie 20. století:

Martin Heidegger

- dožil se 87 let
- nevlivnější filozof všech dob
- **kritizován** (politická tvrdost vůči H.: nikdy se neomluvil!, nevěřil v liberalismus a masovou demokracii)
- ale neopomínán** (postmodernisté nemyslitelní bez H.)
- nikdy nenominován na Nobelovu cenu
- ústřední pojem techniky a technologie
- otázky pravdy, dějinnosti a pobytu člověka na světě
- první významné dílo (z 20. let 20. století): „Bytí a čas“ – hloubkově nesrovnatelné ve své době, **klíčem k člověku**
- není to animální, nový koncept pravdy**: člověk je jediná pravda, **čas**: smrtelnost, člověk se vztahuje k času
- myslitel a učitel – profesor na univerzitě (nekonvenční jednání – přednášení, vztahy se studenty, výlety na hory, snaha o změny na univerzitě – rektor – odstoupil)
- **jedná s Aristotelem a Platónem jako se současníky**: vášeň v myšlení
- nezapojil se do nacistického hnutí, ale často z toho obviňován

- životem je dílo
- sice měl rodinu, ale nebyl příliš schopen mezilidských vztahů (složitá osobnost)
- **zásadní problém techniky** („Otázky techniky“, „Věda a zamyšlení“)
- určené planetární techniky s novodobým člověkem
- **nový koncept techniky:** „Vše funguje ...“
- **skrze techniku poznáme člověka:** technika bezpochyby něco dělá s přírodou a tím logicky i s člověkem
- technika není pouze instrument v rukách člověka
- duch techniky zaměřený na ovládnutí a vlastnění světa (člověka?)
- technika jako možnost **využít energii světa jinak než toho je příroda schopná sama**
- moderní **technika jako způsob realizace člověka** (podobně jako práce, umění a náboženství)
- technika není opak poznání, není to výsledek poznání, ani pokračování poznání
- k technice je nutná jistá askeze jelikož člověku určuje možnost volby!
- technika je skrytý moment novodobé moderní matematické vědy
- gestellt = způsob ukazování světa, = jak moderní technika odkrývá jsooucnost, = manifestace bytí
- **technologie mění svět, umění i techniku samotnou**
- **instrumentální aspekt** (ovládání technikou člověka) vs. **esence techniky** (možnost vyvedení člověka technikou z krize)

• Postmoderna:

- doba po moderně
- od konce 70. let 20. století: 15. 8. 1972 15:32 – vyhození do vzduchu typového panelového sídliště v Indianě v USA = „odpálení idejí moderny“
- rychlé loučení s modernou – snaha o nastoupení do doby informační společnosti
- **60. léta:** hodnocení moderny, přehodnocování, hledání cesty dál
- postmoderna jako pro nedostatky moderny a snahu je překonat
- **problémy moderny, které se snaží postmoderna řešit: ztráta schopnosti komunikovat s historií, práce architektury s bodu nula** (bez vazeb na minulost), **stavba bez vazby na místo** (postmodernistický příklon k regionalismu a místním tradicím), **ztráta vazeb na „přirozený svět“** (tradice a konvence, úcta k minulosti, komunikace generací a předávání zkušeností se světem)
- ne všechno se dařilo napravit a změnit
- **postmodernisté: Lyotard** (moderna skončila – selhala, neinspiruje a nelze na ni navázat), *Derrida, Habermass* (moderna neskončila – je třeba hygiena a přehodnocení, přijde druhá moderna – velikáni moderny neřekli své poslední slovo, jelikož své nejlepší projekty skončili „ v šuplíku“ z důvodu naražení – nerealizovatelné, chyběla technologie, ...)

• Ekologie:

- **Římský klub:** vědecké sympozium pořádané každé 4 roky, vydává zprávu „*O stavu světa*“ (1. taková zpráva byla zaměřená na ekologickou krizi)
- problém je, že všichni víme, že ekologická krize je, ale nic s tím neděláme – přesto existuje v tomto značná míra neinformovanosti
- ekologická krize prozrazuje na člověka jeho **projevy destrukce a sebevražedné sklony**
- **problémy ekologické krize: ztráta relevance** (člověk ztrácí smysl pro to, co je důležité a co je vedlejší), **neexistují jasné hodnoty** (liberální společnost, konvence = reklama a „nemyšlení“), **chybí dostatek silných osobností, těžkosti při ustavování konsensu**
- jistou mírou přispívají k lepší informovanosti a k lepšímu pochopení situace ekologické krize (ale i jiných věcí)
- **klubové organizace** – inteligentní mezioborové diskuze
- **chybí politický systém a instituce se zodpovědností a schopností ovládnout planetární problémy, což vyplývá z malých lidských časových horizontů a ze sociální krize** (pocit a uvědomění většího ohrožení člověka díky znalostem, člověk není horší, zničení světa je mnohem snadnější než jeho záchrana, patologie všedního dne)
- **ekologická hnutí:** signál nové společnosti?, není raritou vyspělého západního světa, rotace funkcí uvnitř skupiny, hledání alternativ, Francie (ekologická hnutí se nemění v politické strany), Německo (silná organizace, velké úspěchy na politickém poli), USA (podnikatelská podoba ekologických hnutí, silné finanční zázemí)

• **Globalizace:**

- hodně frekventovaný pojem dneška
- **symbolem jsou: jaderná zbraň** (přesah přes hranice, podprahové ohrožení, míra ovlivnění), **ekologická krize** (chování a jednání celého světa), **informační síť** (simultánnost, individualita, mobilita, pluralita, pád hranic, institucí a tradic, potlačování národních států)
- **existence lidstva dnes závisí na jeho vlastním rozhodnutí**
- **expanze komunikačních prostředků** => fragmentizace, => odkořenění, => ztráta hodnot
- redefinování pohledu na svět
- **klesající legitimita jednání** = jednání člověka nemá dostatečný záběr
- setkání civilizací
- **střed moderny:** reflektující se 2. moderna (Evropa a USA) vs. nástup 1. moderny (Čína, Indie, ...)
- instance systém vs. instance světa